

An Example of a Pragmatic Analysis on the Elements of Humor in Turkish Cinema

Burcu BÜYÜKKAL¹ & Ferdi BOZKURT²

Abstract

People have started to feel the need to communicate with verbal, non-verbal or visual methods since their birth. Literary genres emerged with this communication need. One of the sub-branches of theater, which is based on speech and movement, is comedy. The comedy, which emerged in entertaining ceremonies, is still one of the favorite genres of society today. Cinema is also based on movement and image. Today, there is no country that does not take place in the world of cinema. When we look at the first cinemas, it is seen that short films without scripts, documentaries, or short films with scenes from daily life were staged. Today, even 720 hours of movies have been shot. The aim of this study is to examine the changes that comedy films have undergone over time, within the framework of pragmatics, which is mostly about the communicative dimension of language. Although there are many studies on cinema, the scarcity of studies on films within the scope of pragmatics is one of the aims of this study. In addition, the change in the understanding of comedy today, the differences between the underlying meanings of a movie shot in the 1970s and a movie made in the 2000s have created an element of curiosity. A film from the diachronic and a film from the simultaneous periods of Turkish cinema were selected and analyzed within the scope of Grice's Principles of Cooperation. As a result of this examination, it has been determined that linguistic comedy elements have been replaced by a comedy in which images and slang words are used as a tool.

Keywords

Comedy

Cinema

Pragmatics

Grice

Cooperative principle

Article Info

Received 19.08.2023

Reviewed 15.09.2023

Published 30.09.2023

Doi Number 10.29228/ijlet.72156

Reference

Büyükkal, B., & Bozkurt, F. (2023). An example of a pragmatic analysis on the elements of humor in Turkish cinema. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 11(3), 29-49.

¹ Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, burcubuyukkal@gmail.com, ORCID: 0009-0002-0408-4697.

² Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, ferdib@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2209-8673.

International Journal of Languages' Education and Teaching

E-ISSN: 2148-2705

Cilt 11, Sayı 3, Eylül 2023

Orijinal Araştırma Makalesi

Türk Sinemasındaki Güldürü Ögeleri Üzerine Edimbilimsel Bir Analiz Örneği

Özet

İnsanlar, dünyaya geldiği andan itibaren sözlü, sözsüz ya da görsel yöntemlerle iletişim kurma ihtiyacı hissetmiştir. Bu ihtiyaçla birlikte edebî türler ortaya çıkmıştır. Konuşma ve harekete dayanan tiyatrunun alt dallarından biri de komedidir. Eğlenceli törenlerde ortaya çıkan komedy, toplumun bugün de en sevdiği türlerden biri durumundadır. Sinemanın da temelinde hareket ve görüntü vardır. Günümüzde sinema dünyasına adım atmayan ülke kalmamıştır. İlk sinemalara baktığımızda senaryosuz, belgesel ya da günlük hayattan sahnelerin yer aldığı kısa filmlerin sahnelendiği görülmektedir. Bugün ise 720 saat uzunluğunda film çekimi dahi yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı, komedi filmlerinin zaman içinde geçirdikleri değişimleri, dilin daha çok iletişimsel boyutunu konu alan edimbilim çerçevesinde incelemektir. Sinema üzerine birçok çalışma yapılmasına rağmen edimbilim kapsamında filmler üzerine yapılan çalışmaların azlığı, bu çalışmanın ortaya koyulma amaçlarından biridir. Ayrıca günümüzde komedi anlayışının geçirdiği değişim, 1970'lerde çekilen bir filmin altında yatan anlamlarla 2000'lerdeki bir film arasındaki farklar merak unsuru oluşturmuştur. Türk sinemasının artzamanlı ve eşzamanlı dönemlerinden birer film seçilmiş ve Grice'ın İş Birliği İlkeleri kapsamında incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda dilsel güldürü unsurlarının yerini daha çok görüntüye ve argo kelimelerin araç olarak kullanıldığı bir güldürüye bıraktığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Komedi
Sinema
Edimbilim
Grice
İş birliği ilkesi

Article Info

Gönderim Tarihi	19.08.2023
Kabul Tarihi	15.09.2023
Yayın Tarihi	30.09.2023
Doi Numarası	10.29228/ijlet.72156

Kaynakça

Büyükkal, B., & Bozkurt, F. (2023). Türk sinemasındaki güldürü ögeleri üzerine edimbilimsel bir analiz örneği. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 11(3), 29-49.

Giriş

İnsanoğlu hayata geldiği andan itibaren diğer insanlarla iletişim hâlinindedir. İletişimde en önemli noktalardan biri dili nasıl kullandığımızdır. Dil, kullanım alanının genişliğinden dolayı bazen kastedilenin dışında anlamlar da taşıyabilir. Dinleyici ile konuşan arasında bu iletişimi etkileyen birçok koşul vardır. Diyalog içindeki kişilerin birbirini ne kadar tanıdığı, kişilerin bulunduğu ortam, bilgi birikimleri gibi birçok durum iletişimde etkilidir. Edimbilim de konuşan kişinin söylediğinden fazlasını inceler. Belli bir konu üzerine olmadığında bile insanlar diyalog hâlindeyken birbirlerine katkıda bulunurlar. Grice'ın konuşma sezdirimleri adını verdiği ve üzerinde asıl durduğu konu olan İş Birliği İlkesi de insanların birbirlerine ne söyledikleri değil, ne söylemek istediklerine dayanan bir kuramdır (Doğan, 1990: 63). Grice'ın öne sürdüğü ilkelere uyulması durumunda insanlar arasındaki bildirişim başarılı olacaktır. Bu bildirişimlerin başarıya ulaşmadığı durumlarda, komedi filmlerindeki güldürü öğelerinin bazıları ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde sinemanın insanlar üzerindeki etkisi çok fazladır. İnsanlar son dönemlerde kitap okumaktansa daha kısa sürede bitecek olan ve kendilerini daha az yoracak olan filmleri tercih etmektedir. İnternet ortamında dizi – film gösterimi yapan platformların son yıllarda gösterdiği artış da bu durumu destekler niteliktedir. Bunların arasında komedi özelliği taşıyan yapımların da sayısı oldukça fazladır. Komedi filmleri, insanlara eğlenme garantisi vermenin yanında birçok dönemde etkisini sürdürdüğü için de beyazperde de her zaman kendine yer bulmuştur. Filmlerde güldürü unsurunu sağlayan öğelere bakıldığında geçmişten günümüze büyük değişiklikler yaşanmıştır. Hatta sessiz sinemanın öncülerinden olan Charlie Chaplin'in sesli sinemaya gösterdiği tepki de yaklaşık on yıllık bir süreçte komedinin değişimini bizlere göstermektedir. Sesli sinemadan yıllarca nefret eden Charlie Chaplin bile sessiz filmlerine eklenen müzik ve efektlerle bu nefretini aşar. Bu çalışmada ise Türk sinemasından artzamanlı ve eşzamanlı seçilen iki filmdeki güldürü unsurlarının nasıl değişim gösterdiği, bu değişimlerde Grice'ın İş Birliği İlkesi'nde öne sürdüğü kurallara uyulup uyulmamasından kaynaklı nasıl bir değişim geçirildiği araştırılmıştır. Aynı zamanda dönemler arasında değişen komedi anlayışı ele alınmıştır.

Bu çalışmada öncelikle komedi kavramı üzerinde durulacak; doğuşu, dönemsel gelişimi ve türleri açıklanacaktır. Ardından sinemanın doğuşu ve gelişimi, Türkiye'de sinemanın gelişimi ve Türk sinemasında komediye yer verilecektir. Ardından edimbilim kavramı ile Grice ve İş Birliği İlkesi açıklanacaktır. Son olarak art zamanlı ve eşzamanlı seçilecek iki film içerisindeki Grice'ın İş Birliği İlkesi ihlalleri belirlenecek ve inceleme sonunda elde edilen bulgular ortaya koyulacaktır.

Edimbilim üzerine çalışmalar 1970'li yıllardan sonra ağırlıklı olarak başlamıştır. Özellikle Türkiye'de bu alan üzerine yapılan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Hatta filmleri edimbilimsel ölçütlerle araştıran ne bir yüksek lisans, doktora tezi ne de makale vardır. Bu çalışmanın amacı Türk komedi filmlerini Grice'ın İş Birliği İlkesi'nden yola çıkarak incelemek ve geleneksel ve modern dönemden seçilen filmler arasındaki benzer ve farklı yönleri karşılaştırmaktır.

Buradan hareketle çalışmanın problem cümlesini "Grice'ın İş Birliği İlkesi'nin Türk komedi filmlerindeki görünümü nasıldır?" sorusu oluşturmaktadır. Belirlenen problem cümlesi çerçevesinde aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

Türk komedi filmlerini Grice'ın İş Birliği İlkesi kapsamında incelemek mümkün müdür?

Edimbilimsel ölçütler arasında yer alan iş birliği ilkesi komedi filmlerine nasıl yansımaktadır?

Edimbilimsel ilkelerin ihlali, filmlerde nasıl bir komedi unsuru yaratmaktadır?

1970'li yıllardan 2000'li yıllara gelindiğinde aradan geçen süre içerisinde komedi filmlerinde nasıl bir değişiklik meydana gelmiştir?

Komedinin Doğuşu

Komedinin şarap tanrısı Dionysos adına düzenlenen şenliklerde ortaya çıktığı, tanrıyı yüceltmek adına yapılan dini ritüeller olduğu söylenmektedir. Comos ve oidia sözcüklerinin birleşiminden oluşan sözcük, komedyaya curcuna veya halk ezgisi anlamına gelmektedir (Özçelik, 2017: 33). Aristoteles, tragedyayı da komedyayı da hatta destanları da birer taklit olarak nitelendirir. Ona göre komedyaya daha bayağı insanların taklididir, gülünç olanı, çirkinliğin belli bir kısmını ele alır. Gülünç olanı, insana rahatsızlık ya da zarar vermeyen bir kusur ve çirkinlik olarak tanımlar. Buna örnek olarak da maskelerin çirkin ve gülünç olduğunu ancak insanlara rahatsızlık vermediğini söyler (Aristoteles, 2021: 13). Günümüzde de filmlere, tiyatrolara bakıldığında aslında Aristoteles'in bu saptamasının doğru olduğu görülmektedir. Recep İvedik, Deliha gibi filmlerin başrollerine baktığınızda görünüşte çirkin tipler olduğu görülmektedir. Ancak Recep İvedik serisinin Türkiye'de en çok izlenen komedi filmleri arasında yer alması çirkinle gülünçlük yaratıldığı tezini destekleyebilir.

Komedinin Dönemsel Gelişimi

Tragedya ile aynı dönemlerde doğan komedi ile ilgili ilk tanımlar Aristoteles'in Poetika adlı eserinde yer almaktadır. Tragedyanın gölgesinde kalan komedi şairlerin oyun yazması, oyuncu sayılarının artması gibi nedenlerle gelişim göstermeye başlamıştır. Antik Yunan'da komedi güldürü unsuru yaratmaktan çok eleştiri işleviyle kullanılmıştır. Orta Çağ'da kilisenin etkisi devam ederken komedi Rönesans Dönemi'nde gelişim göstermiştir. Komedyaya türü oyun yazarlar, yeni bir komedyaya fikrinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Shakespeare, Ben Johnson gibi yazarların eserleri kalıcı olduğundan bugün bile oynanmaktadır (Özçelik, 2017: 38). Süreç içerisinde kendi içinde türlere de ayrılan komediye bakıldığında altında derin bir mizah yattığını ve ciddi anlamda aklın ön plana çıktığı bir sanat olduğu görülmektedir. İnsanları güldürebilecek, olaylara farklı bakış açısıyla yaklaşmalarını sağlayabilmek kolay değildir. İnsanları eğlendirirken düşündürülen özelliğini günümüzde hâlâ koruyan bir türdür.

Komedinin Türleri

Tiyatro eserlerinden yola çıkarak komediyi iki şekilde incelemek mümkündür. Bu incelemelerin ilki Ciddi Komedyaya, Kahramanlık Komedyası, Romantik Komedyaya, Töre ve Karakter Komedyası, İçli Komedyaya, Dolantı Komedyası, Hafif Komedyaya şekindedir (Özçelik, 2017: 26-27). Bazısı güldürürken düşündürmeyi hedeflerken bazısı da şövalyeliği merkezine alan eserlerdir. Küçük farklarla birbirinin devamı olan türler diyebiliriz. Daha çok tiyatro eserlerindeki komedi özelliklerine göre gruplandırılmışlardır.

Yoğun olarak sinema filmlerine göre yapılan ikinci incelemede ise komedinin üç bölüme ayrıldığı görülmektedir. Saf Komedi, Trajikomik ve Çok Katmanlı Komedi ayrımına göre ise temel unsur güldürmektir. Saf Komedinin asıl amacı güldürmek iken trajikomik komedide bu ikinci plandadır (Şahinalp, 2010: 15).

Sinemanın Doğuşu ve Gelişimi

Fransızca “cinéma”dan gelen sözcük Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük’te “Herhangi bir hareketi düzenli aralıklarla parçalara bölerek bunların resimlerini belirleme ve sonra bunları gösterici yardımıyla karanlık bir yerde, bir ekran veya perde üzerinde yansıtarak hareketi yeniden oluşturma işi.” ve “Güzel sanatların dalı olarak yansıtılmaya uygun olan filmleri gerçekleştirme ve yaratma sanatı, beyaz perde, yedinci sanat.” olarak tanımlanmaktadır.

Sinemanın ortaya çıkışına bakıldığında Fransız Lumiere kardeşler tarafından sinematografinin icat edilmesi ve Paris’te bir kafenin bodrum katında halka açık gösterilerde kullanılmaya başlanması ve çekilen filmlerde de genellikle günlük hayattan sahneler, taç giyme törenlerine, soyluların ata binmesi, bebek arabasındaki bebekler gibi görüntüler dikkat çekmektedir (Betton, 1986: 6). Fransa’da başlayan sinema akımı zamanla tüm dünyayı etkisi altına alacak; Almanya, İngiltere, Birleşik Krallık gibi birçok ülkede ilgi odağı hâline gelecektir. Birinci Dünya Savaşı’na kadar olan süreçte sahnelenen tiyatro oyunlarının filme çekilmesi de sinemaya ilgi duyulmasını sağlamış, bu nedenle Fransız tiyatrosunun neredeyse tüm eserleri filme çekilmiştir (Betton, 1986: 8). Birinci Dünya Savaşı ile Amerika hariç tüm dünyada sinema faaliyetleri duraklama evresine girmiştir. Sessiz filmlerle sözlü ve sesli filmlerin rekabeti başlamış, sessiz filmler her ne kadar sevilse de seyirci sözlü filmlere de rağbet etmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra 1950’li yıllardan itibaren deyim yerindeyse sinema başını alıp gitmiştir.

Türkiye’de Sinema

Lumiere Kardeşler tarafından icat edilen sinematograf, dünyanın dört bir yanına yayılmış ve Türkiye de bu gelişmeden geri kalmamıştır. Sinemanın Türkiye’ye gelişi Osmanlı’da II. Abdülhamit Dönemine denk gelmiştir. Bu dönemde basın yasaklarının olması sinemanın yaygınlaşması ve gelişmesi açısından zorlukları beraberinde getirmiştir. Lumiere operatörleri, gittikleri yabancı ülkelerde reklamcı olarak hükümdarları hedef aldıklarından II. Abdülhamit’in sinemaya karşı tutumu da değişecektir (Özön, 2010: 34). Filmleri sadece getirmekle kalmazlar, bazı yapımcılar filmlere alt yazı koyarken bazılarıysa açıklama yapacak görevliler aracılığıyla filmleri anlaşılır kılarlar. Weinberg’in getirdiği filmler uzun olduklarından hem daha çok dikkat çekmektedir. Hem Odeon Tiyatro’sunda hem de sarayda film gösterimleri yapmayı başarmıştır (Özön, 2010: 38). II. Abdülhamit’in elektriği yurda sokmayı engellemesi, sinemanın ramazan eğlencesi gibi görülmesi nedenlerinden sinema daha yavaş gelişmiştir. Bütün bunlara rağmen sinema ilerleme göstermiş ve Fuat Uzkınay’ın “Ayestefanos’taki Rus Abidesi’nin Yıkılışı” filmi, ilk Türk filmi olarak sayılmıştır (Özön, 2010: 51). Enver Paşa’nın emriyle sinema ordunun içine dâhil olmuştur. Savaş döneminde Halide Edip Adıvar’ın Sultanahmet Meyanı ve Fatih Camii’nde yaptığı konuşmalar da filme alınmıştır (Özön, 2010: 61). Türk edebiyatından birçok eser filme alınmıştır. Kimi sansüre uğrayarak yarım kalmış kimi ise beklenen rağbeti görememiştir. Tüm bunlara rağmen özellikle Cumhuriyet döneminde gücüne kavuşan Türk sineması; Muhsin Ertuğrul, Metin Erksan, Lütfi Ömer Akad, Yılmaz Güney, Nuri Bilge Ceylan gibi kişileri yetiştirmiştir.

Türk Sinemasında Komedi

Komedi filmleri, Türk sinemasında en çok izlenen film türlerinden biridir. İlk komedi filmleri doğaçlama, senaryosuz, tiyatrodan gelen oyuncularından oluşmaktadır. Özellikle 1960’lı yıllardan itibaren güldürü filmleri çoğalarak yönetmenlerin büyük kısmı bu türde eser vermiştir. Komedi alanında başarılı filmler görülmek isteniyorsa da 1970’li yıllar beklenmelidir (Onaran, 1994: 183-184). Tiyatro alanında bilinen Devekuşu Kabare ile kendinden söz ettiren Kemal Sunal, Zeki Alasya, Metin

Akpınar gibi isimlerden sonra Türk güldürü sineması kendinden söz ettirmeye başlamış, uzun yıllar boyunca izlenecek filmlere imza atmışlardır. 1970 ve 1980 yılları arasındaysa toplumsal sorunları konu alan, toplumsal eleştirilerin konu edildiği filmlere ağırlık verilmiştir (Onaran, 1994: 188). 2000'li yıllara gelindiğinde hem kadın hem erkek komedyenlerin film yapımları görülmektedir. Yanlış anlamalar, argo kelimeler, kahramanların farklılıklarına dayanan çatışmalar, Türk kültürüne ait unsurlar güldürü unsuru olarak filmlerde yer almıştır.

Edimbilim

Edimbilim "pragmatics" terimi, özellikle 1938 yılında Charles W. Morris'in gösterge bilimi tasnifiyle birlikte kullanılmaya başlanmış ve 1970'li yıllarla birlikte popüler bir dilbilim alanı durumuna gelmiştir. Morris, edimbilim alanını semantik ve sentaks olarak ayırmayı hedeflemiştir (Yılmaz, 2021: 2; Nazlı, 2021: 89). Bir bakıma edimbilim söylenenden daha fazlasının kastedilmesidir. Söylenenin altında yatan mesajlar edimbilim aracılığıyla karşıdaki kişiye sezdirilir. İletişim sırasında dili nasıl kullandığımız en önemli sorundur. Edimbilim alanını inceleyen Mey'e göre ise iletişim insanlar arasında anlaşmayı sağlar ve bu iletişimin başarılı bir şekilde sağlanabilmesi için konuşurlar birbirini anlamalıdır. Bu anlama gerçekleşemediğinde ise yanlış anlamalar ortaya çıkmaktadır. Chomsky'ye göre ise edimbilim kapsayıcı olmayı hedefleyen her dilbilimsel teorisinin merkezi unsurlarından biri olmalıdır (Nazlı, 2021: 90-91).

Edimbilimin Tanımı

Berke Vardar edimbilimi; özellikle mantıksal kökenli kuramlarda dilsel göstergelerin birleşim kurallarını inceleyen sözdizimle, bunların göndergelerle ilişkisini sağlayan anlambilime karşıt olarak, bildirişim durumu içindeki konuşucuların göstergeleri kullanmasını, bu edime eşlik eden çeşitli olguları inceleyen dal olarak tanımlar. Almanca, Fransızca ve İngilizce tanımına bakıldığında da pragmatik karşılığı görülmektedir (Vardar, 2007: 88-89). Latince "pragma" kökünden türemiştir. Tanımda en dikkat çekici özellik karşılıklı iletişimdir. Kökleri dil felsefesine dayanan edimbilimin temelinde dili kullanan konuşucu yatmaktadır. Edimbilim, iletişimdeki katılımcıların amaçlarını, niyetlerini, psikolojik, sosyal ve fiziksel şartlarını, bilgilerini, kültürel birikimlerini, aralarındaki sosyal ilişkilerini, statülerini, rollerini vb. dikkate alarak üretilen iletileri yorumlar (Yılmaz, 2021: 1). Morris'e göre ise edimbilim, göstergebilimin içerisindedir. Ona göre edimbilim, göstergelerle onu kullananlar arasındaki ilişkiyi kapsayan, bundan etkilenen ve dili kullanan kişiden etkilenen dilin iletişimdeki yerini inceleyen bir bilimdir. Göstergebilimi sözdizimi, anlambilim ve edimbilim olmak üzere üçe ayırarak bunlar arasındaki farkları ortaya koymaya çalışmıştır. Levinson da Morris'in bu sınıflandırmasıyla edimbilimin iki farklı kullanımının ortaya çıktığını belirtir (Ayvaz, 2014: 40). Crystal, Morris'in gösterge bilimi tasnifinden yararlanarak edim bilimi "gösterge bilimi, anlam bilimi ve söz dizimi" olmak üzere üç ayrı gruba ayırmıştır. Ona göre edim bilimi dilin kullanıcılarının tercihleri, sosyal hayatta karşılaştıkları kısıtlamalar ve iletişim sırasında kullandıkları dilin diğer katılımcılar üzerindeki etkisini inceleyen bilim olarak tanımlar (Yılmaz, 2021: 4).

Edimbilimin Kısa Tarihçesi ve Gelişimi

Edimbilim teriminin modern anlamdaki kullanımının Charles Morris aracılığıyla olduğuna yukarıda değinmiştik. Bu terimin Batı kültüründe ortaya çıkışı ise Amerikalı filozof Charles Sanders Peirce aracılığıyla 1878-1879'da yazdığı makalelerde bu terim ile ilgili düşünceleri sorgulamıştır (Yılmaz, 2021: 6). Edimbilim alanında birçok bakış açısı göze çarpmaktadır. Bunlara kronolojik yaklaşmak gerekirse öncelikle edimbilimi terimini Amerikan Okulu temsilcisi olarak ilk kullanan

kişilerden Morris'in ortaya attığı dilde öznellik ve konuşucunun yorumlama yönü görüşü önemlidir (Yılmaz, 2021: 7). Yine Morris gibi felsefi bakış açısıyla yaklaşan fakat ondan farklı bir noktaya değinen Wittgenstein, dil kullanımındaki anlama değinir ve İngiliz Felsefe Okulu'nda Austin Söz Eylem Kuramı'nı ortaya atmıştır, Searle de bu kuramı geliştirme yoluna gitmiştir. Wilson-Sperber ise iletişimi zihinsel süreçlerle bağdaştırarak Bağlantı Kuramı'nı geliştirmiştir. Kuram, konuşucunun, zihninde oluşturduğu bağlantılar sonucunda iletişim kurduğunu savunmaktadır. Austin'in öğrencisi Searle tarafından kısmen ele alınan, Grice tarafından ise son derece idealize edilmiş hâlde değinilen "dil sosyalliği", bakış açısı itibarıyla kendinden önceki iki akımdan ayrılır. (Helvacı, 2013:14). Özellikle Paul Grice, Ross, Lakoff, J. L. Austin, John R. Searle'nin çalışmalarıyla edimbilime karşı ilgi artmıştır. Son olarak bizim de çalışmamızın ana konusu olan Grice ise sözcelerin bir "tümce anlamı" ve "konuşucu anlamı" olduğunun üzerinde durmuştur. Bu görüşün temelini teşkil eden "İş Birliği Kuramı"nı ortaya koyar. Grice ile felsefi bakış açısı yerini bilişsel- edimbilimsel bakış açısına bırakır (Helvacı, 2013:14).

Dil edimi ya da söz edimi, konuşucunun belli bir durumda, belli bir yer ya da zamanda söz ya da sözce üretmesidir. Bu kullanımın ürünü olan sözce, söz edimi ise kullanımın kendisidir (Vardar, 2007:182). Filozof J. L. Austin'in (1911-60) çalışmasından türetilen ve dilbilimde yaygın olarak kullanılan bu terim, kişilerarası iletişimde konuşmacı ve dinleyicinin davranışlarıyla ilgili olarak ifadelerin rolünü analiz eden bir teoriye atıfta bulunur. Bu bir 'konuşma eylemi' değil, konuşmacıların konuşurken niyetlerine ve dinleyiciler üzerinde elde ettikleri etkilere referansla tanımlanan iletişimsel bir aktivitedir (Crystal, 2008: 446). Söz edimi, yalnızca konuşarak bir şey yapma girişimidir. Sadece konuşarak yapabileceğimiz ya da yapmaya çalıştığımız çok şey var. Bir söz verebilir, bir soru sorabilir, birinin bir şey yapmasını emredebilir veya talep edebilir, bir tehditte bulunabilir, bir gemiye isim verebilir, birini karı-koca ilan edebiliriz vb. Bunların her biri belirli bir söz edimidir. Günümüzde söz edimi terimi genellikle özel olarak bir edimsel eylemi (vaat etme, tehdit etme, bilgilendirme, ikna etme, savunma, suçlama vb.) belirtmek için kullanılmaktadır ve bir söz ediminin amaçlanan etkisi onun edimsel gücüdür (Trask, 2007: 267).

Grice ve İş birliği İlkesi (cooperative principle)

Karşılıklı meydana gelen konuşmada, konuşmanın sürerliğinin sağlanabilmesi ve iletişimin sağlıklı yürüyebilmesi için gönderici ve alıcı iş birliği içinde olmalıdır. Grice (1975: 47) "ortağın katkısının, iletişim işleminin her aşamasında ihtiyaçlara uygun olması" gerektiği prensibinden hareket ederek kuramını ortaya koyar.

İnsanlar birbirleriyle iletişim hâlindeyken bu iletişimin sağlanabilmesi ve iletişimin hedefe ulaşabilmesi için birtakım kurallara uyması gerekir. Grice da insanların uyması gereken bu kurallar adına bir ilke oluşturmuş ve bu kuramın ilkelerini belirlemiştir. Grice'a göre dil, sadece söylenenlerle sınırlı kalmayıp aynı zamanda söylenenden fazlasını da ifade etmektedir. Bu kuramda amaç, gönderici ve alıcının iletişim kurabilmek için ortak çaba göstermesidir. Ortak amacı gerçekleştirebilmek için konuşmacılar birbirleriyle iletişim hâlinde olmalıdır. Grice, iş birliği prensibini şu şekilde özetler: İçinde bulunulan konuşma süreci esnasında kabul görmüş amaç ve doğrultuda, ortaya çıktığı an içerisinde sunulan katkı gerektiği kadar olmalıdır (Nazlı, 2021: 92). Bu açıklamada önemli noktalardan biri de "ortaya çıktığı an içerisinde" vurgusudur. Konuşmacıların iletişiminde buldukları ortamı anlamlandırmaları söz konusudur. Çünkü bazı ortamlarda insanların söyledikleriyle kastettikleri aynı olmayabilir. Buna örnek olarak da bir çiftin otomobillerinde yolculuk yaparken yağmur başlaması

üzerine yan koltukta oturan kişinin, direksiyondakine yol ıslak dediğinde aslında amacı ıslak yolun tehlike yaratabileceği, bu nedenle yavaş kullanması uyarısı yaptığıdır (Altınörs, 2014:186).

David Crystal tarafından konuşmaya dayalı kurallar olarak adlandırılan Grice kuralları dört başlık altında incelenmektedir (Yılmaz, 2021:74).

Nicelik (quantity) İlkesi

Bilginin miktarıyla ilgili olan bu ilkeye göre; konuşmacı gereğinden fazla bilgi vermemeli, gereksiz bilgilerden kaçınmalıdır. Gereğinden fazla bilgi verildiği takdirde iletişimin gidişatı olumsuz etkilenecektir. Gereğinden fazla bilgi verildiğinde belki de az bilgi verileceği zamana göre durum daha karmaşık hâle gelecek ve alıcının konuyu anlayabilmesi zorlaşacaktır. Bu durumda nicelik ilkesi ihlal edilecek ve sağlıklı iletişim kurulamayacaktır (Yılmaz, 2021:74). Grice (1975:45-46) konuşmaya yapılacak olan katkının gereğinden fazla olmamasını savunur. Aşırı bilgilendirme sonucu yan konuların oluşabileceğini ve bunun sonucunda kafa karışıklığının meydana gelebileceğini, dinleyicilerin yanlış yönlendirilebileceğini ifade eder. Nicelik ilkesini bir örnekle açıklayalım. İstanbul'da yeni taşına Ece ve İnci arasında şöyle bir konuşma geçer: Ece: "Ne yiyorsun?" diye sorduğunda, İnci: "Yemek." cevabını verdiğinde yeterince bilgilendirici değildir. Yemek kelimesi oldukça geniş kapsamdadır. İnci'nin ne yediği hakkında Ece'nin kafasında herhangi bir şey canlanamaz. Bu nedenle nicelik ilkesi çiğnenmiş olur. Bir arabayı tamir ederken dört vidaya ihtiyaç varsa bunun yerine iki ya da altı vida verilmemelidir der Grice (1975:47). Nicelik ilkesinde önemli olan bir diğer nokta ise bağlamdır. Gerçekleşen konuşmadaki bilginin yeterli olup olmadığını belirleyen bağlam, nicelik ilkesini açıklayabilmemizde önemli rol oynar. Eskişehir'de yeni tanışan iki arkadaş arasındaki konuşmadan vereceğimiz örnek, bağlamın bu ilkedeki önemini ortaya koymaktadır: Ahmet'in "Nerede oturuyorsun?" sorusuna Sedef'in "Türkiye'de" yanıtını verdiğinde Sedef, yeterince bilgilendirici değildir. Türkiye çok geniş bir alanı kapsadığından dolayı nicelik ilkesine aykırıdır. Oysaki Ahmet ile Sedef yurt dışında karşılaşmış bu konuşmayı yapmış olsaydılar Sedef'in yanıtı bilgilendirici olacaktı (Turan, 2019: 125-126).

Nitelik (quality) İlkesi

Nicelik ilkesi için gerektiği kadar bilgi vermek demiştik. Nitelik ilkesi ise bilginin doğruluğu ile ilgilidir. Bu ilkede konuşucu yanlış, eksik ya da doğruluğu kanıtlanmamış bilgileri vermekten kaçınmalıdır. Grice'a göre doğru olandan her zaman emin olunamayacağı için yapılabilecek en iyi şeyin doğru olduğuna inanılan şeyi söylemek olduğunu belirtir. Önemli olan sadece doğru olduğuna inanılan şeylerin söylenmesi değil, alakalı şeylerin de söylenmesidir (Yılmaz, 2021:76). Bu ilkede konuşucu doğru olduğuna inandığı bilgiyi söyler. Birner'in bu konuyla ilgili verdiği örnek durumu anlamamıza yardımcı olacaktır: "Bir kitapçı müşteriye, belli bir tarihte dükkâna siparişi verilen kitabın geleceğini söyler. Bunu söylediğinde böyle olduğuna inanır, çünkü yayıncı ona güvence vermiştir. Ancak, yayıncı sözünde durmamıştır. Bu durumda, kitap kitapçının söz verdiği tarihte gelmemiştir. Şimdi kitapçı, yalan söylemiş sayılır mı?"³ Nitelik ilkesiyle ilgili bir örnek daha verelim. Pasta yaparken malzeme olarak şeker beklentisine girilir, tuz değil. Bu nedenle yapılacak olan katkı doğru yönde olmalıdır (Grice, 1975:47).

Bağlantı (relavance) İlkesi

³ Yılmaz, Engin (2021). Edim Bilimine Giriş. Ankara: Pegem Yayınları. S. 76.

Bağıntı ilkesinin temeli, ilgili olmaktır. Sözce, bağlamla ilgili olmalı; iş birliği içindeki konuşurların muhatabının anlayacağı şekilde konuşması gerekmektedir. Konuşulanların birbiriyle ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Daha önce söylenen sözden farklı bir şekilde karşılık verildiği takdirde bağıntı kuralı ihlal edilmiştir (Yılmaz, 2021:78). Siz bir kitap hakkında arkadaşınızla sohbet ederken arkadaşınızın sizin anlattığınız kitaptan tamamen bağımsız olarak havaların bugünlerde ne kadar güzel olduğunu anlatması bağıntı ilkesinin ihlalini göstermektedir. Kitap hakkında konuşurken havaların güzelliğinden söz açılmaması gerekir. Konuşma arasında bağlantı kalmamıştır. Biri size dün gittiği filmde söz ederken sizin de sinema ile bağlantılı olarak konuşmanız gerekir. İnsanlar sohbet ederken daha önce söylenmiş olanlara bağıntılı şekilde katkı yaparlar (Turan, 2019: 126).

Tarz (manner) İlkesi

Ne söylendiği değil, nasıl söylendiğinin ön plana çıktığı bu ilkede dört alt kural vardır: Anlaşılmaz ifadelerden kaçının, belirsizlikten kaçının, az konuşun (gereksiz uzatmalardan kaçın), düzenli konuşun. Olaylar gerçekleşme sırasına göre verilmediğinde tarz ilkesinin ihlal edildiği görülecektir. Nitelik ilkesiyle de ilişkili olan tarz ilkesi, gereğinden fazla bilgi vermemek kuralıyla az konuşun kuralı benzer özellikler taşır (Yılmaz, 2021: 79-80). Bir musakka tarifi verirken, önce patlıcanı soymalı, küpler halinde doğramalı, sonra da geniş bir tavada kızartmalıyız ve bu tarifi bu sırada vermeliyiz. Yoksa “önce patlıcanı küp küp doğramalı, sonra patlıcanları soyup kızartmalı” şeklinde bir yemek tarifi yapmak tarz ilkesine uygun değildir.

Öncül Çalışmalar

Çalışmamızın kapsamında Türkiye’de yayımlanan birçok makale ve tez incelenmiştir. Grice’ın İş Birliği İlkeleri kapsamında Fatih Altınöz’ün yazdığı “Güle Güle” filminin senaryosunun konuşmaya dayalı sezdirimlerini incelediği çalışmasında İviz (2021), senaryodaki diyalogların nicelik, nitelik, tarz, bağıntı ilkelerine uygunluğunu incelemiştir. Sezdirim tanımlamaları yaparak Grice’ın iş birliği ilkesi açısından yorumladığı diyaloglar, bu alanda önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

Ahmed Şevki’nin şiirsel tiyatroları üzerinden diyaloga dayalı sezdirimler olgusuna ışık tutmak isteyen Eid (2019), diyalogların sezdirimsel olgulara etkisini araştırmayı amaçlamıştır. Sezdirim olgusunu kelimenin veya ibarenin asıl anlamının yanında diyalog aracılığıyla ortaya çıkan, alıcının anlayabileceği ve göndericinin ortadan kaldırayabileceği örtük bir anlam olarak ifade eden araştırmacı yine diyaloglara yoğunlaşmıştır. Eid’in (2019) diyaloglardan yola çıkarak Grice’ın iş birliği ilkesinin alt ilkelerinin ihlalinden doğan olguyu analiz etmesi, Edimbilim alanına ve Grice’ın bu alandaki rolüne dikkat çekmek açısından önemli bir çalışmadır.

Coşar ve Usta (2016)’nın Nasreddin Hoca fıkralarını ele aldıkları çalışmaları oldukça önemlidir. Konuşmaya yapılan katkının temelini oluşturan Grice’ın ilkeleri, ihlal edildiğinde Nasreddin Hoca fıkralarında mizah unsurunun oluşmasında önemli bir katkı sağlar. Nasreddin Hoca’nın mizah dili yaratma süreci karşılıklı diyaloglarda beklenmeyen cevaplara dayandığından Grice’ın iş birliği ilkelerinin ihlalinin güldürü unsuru yarattığı görülmektedir.

Hiciv konusuna İrlanda edebiyatı ile değinen Şanal (2018) ise oyun metinlerini söz - eylem kuramı ve iş birliği ilkesi açısından inceleyerek hicvin sözle yapılan bir mücadele olduğunu ortaya koymuştur. İş birliği ilkesi kurallarının ihlaline tiyatro yazarlarının sık sık başvurduğunu tespit etmiştir.

Bağıntı kuramını dilbilim kapsamında ele alan Doğan (1990), bağıntı kuramını edimbilimsel olarak ele alabildiği çalışmasında örneklerle açıklamıştır. Örneklerle açıkladığı bu kuramın dil felsefesindeki yerine de değinmiştir.

Dede Korkut Hikayeleri'nde yer alan metinleri tarayarak incelediği on iki metni Grice'ın konuşma kuralları merkezinde örneklerle ortaya koyan İlhan (2019), Oğuzların Grice'ın ilkelerinden habersiz olmaları hâlinde doğru, birbiriyle bağıntılı, açık ve net bilgiler sunarak bu kuralları gözettiklerini ve sağlıklı bir iletişim ortamı oluşturduklarını tespit etmiştir.

Uçar ve Koca (2011), Ortaoyunu ve Komedi Dükkânı arasındaki bağı gülme düzleminde inceler. İkisi arasında iki temel karakterden oluşması, dekor ve kostüm açısından benzerlik kurulmuştur. Dile dayalı gülmece unsurlarına bakıldığında karakterlerin birbirleriyle atışması, sözcük oyunları, ses bilimsel benzerlikler gülmece ögesi olarak kullanılmaktadır. Özellikle sözcük oyunları ile sağlanan belirsizlikler Grice'ın İş Birliği İlkeleri ile de çatışmaktadır.

Başaran ve Boztepe (2021) ise Türkiye'de toplumsal değişim ile güldürü sinemasını inceledikleri makalelerinde özellikle sinema alanındaki araştırmamızda öncülük etmişlerdir. Toplumun siyasi, kültürel, ekonomik değişimini en iyi aktaran sinemanın en eski türlerinden biri olan güldürü sineması ele alınmıştır. 1970-2010 yılları arasındaki güldürü filmlerinden seçilen sekiz örnek üzerinde durulmuştur. Recep İvedik karakteri de gelenek ve göreneklere, sosyal unsurlara ve modernleşme gibi durumlara karşı yabancılaşan; süreç içinde devam eden seri filmlerinde bu özellikleri değişiklik gösteren biridir.

Veri ve Yöntem

Grice'ın İş Birliği Kuramı esas alınarak buradaki ilkelerin Türk komedi filmlerinde nasıl yansıdığını araştırmak adına Türk sinemasının iki ayrı döneminden birer film seçilmiştir. Art zamanlı ve eş zamanlı seçilen bu filmler hem iş birliği ilkeleri kapsamında hem de toplumun değişen komedi anlayışını da ortaya koymak adına incelenmiştir. İki film de ilkeler kapsamında ayrı ayrı ele alınmış, ardından dönemlerin değişimiyle hangi ilkelerin filmlerde ağır bastığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Filmlerin Künyeleri

Tablo 1. *İncelenen Filmlere İlişkin Bilgiler*

Filmin Adı:	Süt Kardeşler	Recep İvedik 5
Yönetmen:	Ertem Eğilmez	Togan Gökbakar
Yapımcı:	Ertem Eğilmez, Nahit Ataman	Çağrı Özeren
Senaryo:	Hüseyin Rahmi Gürpınar, Sadık Şendil	Şahan Gökbakar, Togan Gökbakar
İlk Gösterim Tarihi:	1976	16 Şubat 2017
Oyuncular:	Kemal Sunal, Şener Şen, Adile Naşit, Hale Soygazi, Ayşen Gruda, Halit Akçatepe, Yasemin Esmergül, Ali Şen, Türker Tekin, Ergin Orbey, Feridun Çölgeçen, Cengiz Nezir, Enis Fosforoğlu, Mehmet Özekit, Jale Altuğ, Hüseyin Alp, Ata Saka	Şahan Gökbakar, Orkan Varan, Deniz Ceylan, Murat Bölücek, Zeynep Demirtaş, Kübra Yıldız, Hüseyin Baycur, Ümit Özkurt

Yapım:	Arzu Film	Çamaşırhane Film
Tür:	Komedi	Komedi
Süre:	80 dakika	114 dakika

Tablo 1.de çalışma kapsamında incelenen filmlere ilişkin bilgiler sunulmuştur.

Filmlerin Özetleri

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "Gulyabani" adlı eserinden uyarlanan film, 1976'dan beri güncelliğini kaybetmemiştir. Askerliğini birlikte yapan iki arkadaş olan Şaban ve Ramazan, Şaban'ın süt annesinden yıllar sonra gelen bir mektupla kendilerini Melek Hanım'ın konağında bulurlar. Mektupla birlikte gönderilen Afife'nin fotoğrafından ona vurulan Ramazan, Şaban ile izin kağıtlarını değiştirerek konağa süt oğlan olarak gider. Kuman Hüsamettin'in de konağa gelmesiyle işler karışır. Afife'nin kayınpederinin maddi sıkıntılar yaşamasından dolayı Melek Hanım'ı delirterek paralara konma hırsı nedeniyle bir Gulyabani yaratılır. Gulyabani'nin sırrını çözmeye çalışan ev halkı arasında yaşanan olaylar içinden çıkılmaz bir duruma gelecektir.

Türkiye'de en çok izlenen yerli komedi filmi olan Recep İvedik 5, bir cenaze töreni ile başlar. Cenazesine katıldıkları arkadaşları İsmet'in aldığı bir işi tamamlayamadan vefat etmesi üzerine, cenaze masraflarını bu paradan ödeyen İsmet'in eşine Recep İvedik ve Nurullah yardım etmek ister. Milli Sporcu kafilesini otobüsle Üsküp'e götürme görevini üstlenen Nurullah ve Recep İvedik, yolda bir dinlenme tesisinde erkek sporculara yedirdikleri bir yemekten dolayı istemeden onların zehirlenmesine yol açar. Üsküp'e vardıklarında erkek sporcular yarışabilecek durumda değildir. Kendi kurduğu takımla altın madalyalara doymayan Recep İvedik'in macerası böyle başlamış olur.

Verilerin İşlenmesi

Filmlerin hatasız incelenebilmesi açısından diyaloglar sekanslar halinde yazıya geçirilmiştir. Yazıya geçirilen sekanslardaki ilke ihlalleri Word dosyası içerisinde işaretlenmiştir. İşaretlenen örnekler tekrar kontrol edilmiştir.

Bulgular

Bu çalışmada "Süt Kardeşler" ve "Recep İvedik 5" filmleri ele alınmaktadır. Filme dair bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Nicelik İlkesi İhlali

Örnek 1: (Recep İvedik 5 filminden)

Hakan: Ehliyetin var mı senin?

Recep İvedik: Her türlü ehliyetim var. B1. B2. B3. B4. B7, omega 3, M, T, S bile var bende.

Hakan: S ne T ne ya, ne saçmalıyorsun sen?

Hakan'ın sorusuna yine alay ederek cevap veren Recep İvedik, ehliyetle ilgili soruya gereğinden fazla bilgi vererek **nicelik ilkesini** ihlal etmiştir.

Örnek 2: (Recep İvedik 5 filminden)

Hakan: Güzergahı biliyor musun sen?

Recep İvedik: Yol haritasını bile oluşturduk. Konya Ovası'ndan aşağı salacağız, Akşehir'in oraya gelince Nevşehir'e sırtımı vereceğim, perinin bacasını gördüm mü Üsküp Göreme.

Hakan: Ne Nevşehir'i ne Akşehir'i be. O senin dediğin yer Ürgüp. Üsküp'e gidiyoruz. Makedonya, Avrupa.

Recep İvedik: Makedonya mı? Neden bana bahsedilmedi bundan Nurullah?

Nurullah: Sana anlatmaya çalıştığım buydu işte. Dinlemiyorsun ki.

Recep İvedik gidecekleri yanlış anlamakla kalmaz, bu yeri gereğinden fazla bilgilendirerek anlattığından **nicelik ilkesini** ihlal eder. "Makedonya mı?" sorusu onun gerektiği kadar bilgilendirilmediğini gösterir. Kendisi de bundan kendisine bahsedilmediğini söyler.

Örnek 3: (Recep İvedik 5 filminden)

Recep İvedik: Değerli milli kardeşlerim, yolculuğumuza sırasıyla Tekirdağ, ardından Malkara, ardından Keşan olmak üzere devam edeceğiz. İpsala sınır kapısından çıkıp Yunan toprağına sala sala devam edeceğiz.

Yol güzergahını belirtirken gereksiz yere lafı uzatmış **nicelik kuralını** ihlal etmiştir.

Örnek 4: (Recep İvedik 5 filminden)

Nurullah: Merhaba Beyim

Hakan: Beyim ne ya, köy yeri mi burası. İsmet nerde?

Recep İvedik: İsmet Bey gelemiyor, başka bir yolculuğa çıktı kendisi. O yüzden biz geldik.

Hakan: Ne yolculuğu ya.

Recep İvedik: Son yolculuk. Hak yoluna gitti. Allah yoluna gitti. Rahmetli oldu.

Hakan: Rahmetli olduysa oldu. Benim her şeyden haberim olacak. Böyle saçmalık görmedim ben. Burası dingonun ahır mı? İki tane ne idüğü belirsiz zırto gelmiş.

Hakan ile Recep İvedik arasındaki diyalog ilginçtir. İsmet'in nerde olduğunu öğrenmeye çalıştıkça Recep İvedik üstü kapalı bir şekilde İsmet'in vefat ettiğini ima eder, ancak bunu direkt söylemez. **Nicelik ilkesi** ihlal edilmiştir.

Örnek 5: (Süt Kardeşler filminden)

(Melek Hanım Bihter'le süt oğlunu tanıştırır.)

Melek Hanım: Bu benim süt oğlum Şaban. Bihter de damadımın kardeşi.

Ramazan: Benim süt kardeşim evli mi?

Melek Hanım: Yazmadım mı sana?

Ramazan: Yooo.

Diyalogundan anlaşılacağı üzere Melek Hanım damadımın kız kardeşi diye Bihter'i tanıtırken aynı zamanda kızının evli olduğunu da izleyiciye hissettirmektedir. Bilgilendirmeyi tam yapmadığından Ramazan da bu durumu yeni öğrenmektedir, **nicelik ilkesinin** ihlali söz konusudur.

Örnek 6: (Süt Kardeşler filminden)

(Kumandan eve geldiği sırada ev haklının tepkisi birbirinden farklıdır.)

Kumandan: Bu ne rezalet.

Melek: Abi!

Ramazan: Kumandanım!

Afife: Dayı!

Kumandan: Kim bu herif benim yeğenime sarılmış. Yoksa bu mu o?

Melek: Kim o?

Kumandan: Damat mı? Bahriyeli demiştiniz.

Bu ne rezalet diyen kumandanın hoş olmayan bir durumla karşılaştığı görülmektedir, kumandanın tepkisi bizi bu yöne sevk eder, **nicelik ilkesinin** etkisi görülmektedir. Aynı zamanda bahriyeli kıyafeti giydiğinden dolayı Ramazan'ı damat olarak algılar. Damadın bahriyeli olduğu bilgisi verilmiş, fakat nasıl biri olduğu konusunda gerektiği kadar ayrıntılı bilgi verilmediğinden Kumandan kendisi çıkarımda bulunmuştur. Bilgi eksikliği yine **nicelik ilkesini** işaret eder.

Örnek 7: (Süt Kardeşler filminden)

(Bayram karısının hasretine dayanamayıp kaçtığını söylerken Afife söyledikleri yalan anlaşılmasın diye kocasını tekrar göndermeye çalışır.)

Bayram: Sende bir şeyler var. Beni gördüğüne sevinmedin mi?

Afife: Sevinmez olur muyum? Sevinçten ağlayacağım.

Afife söyledikleri yalanın ortaya çıkma endişesi yaşadığından dolayı diyalogun son kısmında aslında tam tersini kastetmektedir. Eşini gördüğünden dolayı sevinememiştir, bilgilendirme tam yapılmadığından **nicelik ilkesine** ters düşer.

Örnek 8: (Süt Kardeşler filminden)

Melek Hanım Yasemin'e "Kapı!" derken onun kapıyı açmasını ister. Yasemin hiç oralı olmaz.

Sadece kapı kelimesinin kullanılması eksilteli cümleye neden olmakla birlikte devamının getirilmemesi kapıyı aç mı, kapat mı, bak mı gibi çeşitli anlamlara gelebileceği için **nicelik ilkesi** ihlal edilmiştir.

Nitelik İlkesi İhlali**Örnek 9: (Recep İvedik 5 filminden)**

Nurullah: Rahmetli anam çok güzel yapardı helvayı.

Recep İvedik: Belli zaten ananın ne kadar güzel yaptığı helvayı. Anan yemekleri güzel yaparak böyle çirkin bir eser meydana getirmiş. Şu memelerin haline bak, bak krem şokola bunların hepsi. Burdaki karıların hepsinden büyük memen var. Altını kaldırsam yosun bağlamıştır.

Nurullah: Cenaze evindeyiz, neler söylüyorsun ya.

Recep İvedik: Hadi kalk şu kadına baş sağlığı dileyelim de gidelim, kalk.

Nitelik ilkesi, yanlış olduğunu düşündüğün şeyi söylememektir. Ancak burada Recep İvedik, arkadaşının kırılacağını bile bile onun çirkin bir eser olduğunu, onu cenazedeki kadınlarla karşılaştırarak memelerinin altını yosun kaplayacak kadar büyük olduğunu, çok yediğini vurgulayarak söylemiştir.

Örnek 10: (Recep İvedik 5 filminden)

Kız: Ben bunu yeyemem.

Recep İvedik: Neden yeyemem?

Kız: Sen yiyor olabilirsiniz ama ben sporcuyum.

Recep İvedik: Sen sporcusun küçük hanım, biz neyiz bok muyuz?

Kız: Kusura bakma ama ben Avrupa Şampiyonuyum.

Recep İvedik: Ben de Güngören Sudoku Şampiyonuyum. Noldu, ye şunu işte.

Recep İvedik, kendisinin bok olmadığını bildiği halde sporcucu kızın kendisini aşağılamasına sinirlenerek **nitelik ilkesini** ihlal etmiştir. Ayrıca kızın “yeyemem” demesiyle de dalga geçmiştir.

Örnek 11: (Recep İvedik 5 filminden)

Nurullah: Ben ne yaptım efendim. Sadece otobüs kullandım.

Recep İvedik: Lan oğlum sen ne kadar yavaşakmışsın. Hemen sattın beni burada.

Nurullah: Yalan mı abi sen söyledin, Kakader filan dedin.

Recep İvedik: Senin kalıbına sığayım ben, valla pes. Resmen satış.

Nurullah, doğru bildiği şeyin arkasında durarak sadece otobüs kullandığını belirtir. Doğru bildiklerinin arkasında durarak **nitelik ilkesine** uygun davranmıştır.

Örnek 12: (Recep İvedik 5 filminden)

Recep İvedik: Bunlar hangi ülkeden?

Sporcu: Rusya.

Recep İvedik: Rusya'nın milli oyunu ne? Rus ruleti. Şimdi Rus ruleti tekniğiyle o gece beni o odaya kilitleyen o hain şerefsiz yavaşığı faili ortaya çıkaracağız.

Rus ruleti, tabancaya yerleştirilen tek bir kurşunun yeri belli olmayacak şekilde oyuncuların tabancayı sırayla şakaklarına dayadıkları bir şans oyunudur. Recep İvedik ise bunu tamamen yanlış lanse ederek Rus sporcuları oyun parkında dönen bir alete bağlar. Ortada herhangi bir tabanca yoktur. **Nitelik ilkesi** ihlal edilmiştir.

Örnek 13: (Süt Kardeşler filminden)

Kumadan Gulyabani ile ilgili konuşma yaptığı sırada: Gulyabani diye bir şey yoktur. Ama olabilir de.

Gulyabani var mı yok mu, doğruluğundan emin olamayan Kumandan mantıklı düşünüldüğünde böyle bir varlığın olamayacağını ancak onu görenlerden dolayı şüpheye düştüğü için de varlığını kabul etmektedir. Bu açıdan **nitelik ilkesiyle** çelişmektedir.

Örnek 14: (Süt Kardeşler filminden)

Kerami Bey: Sakın kıpırdama, sen kimsin?

Kâhya: Aman efendim, tanımadınız mı? Ben kâhya.

Kerami Bey: Peki, o kim? Yoksa Allah'ım, hakiki Gulyabani mi?

Gulyabani ile karşılaşan Kerami Bey aynı anda kendi Gulyabanisi olan kâhya ile de karşı karşıya gelince hangisinin kim olduğuna anlam veremez. Doğru mu yoksa yanlış kişiyi mi kâhya sandığından emin olmak için sorular sorar, doğruluğunu kanıtlamaya çalışır. **Nitelik ilkesinin** etkisini görebiliriz.

Örnek 15: (Süt Kardeşler filminden)

Şaban: Gulyabani kahyaymış.

Kahya: Ben anlamıştım zaten.

Gulyabani'yi yakalamak için iz peşine düştüklerinde kâhyanın gulyabani kılığındaki kişi olduklarını görürler. Şaban'ın ilk cümlesi bunu destekler ve **nitelik ilkesine** uygundur. Ardından kumandanın sözüne baktığımızda filmin tüm gidişatı onun bu konu hakkında aslında bir fikri olmadığını bu durumu herkesle birlikte öğrendiğini bize gösterir, fakat ben anlamıştım zaten diyerek yalan söyler, nitelik ilkesi ihlal edilir.

Örnek 16: (Süt Kardeşler filminden)

Çavuş: Nerde ulan senin fesin?

Bayram: Başında.

Çavuş: Sen benimle dalga mı geçiyorsun?

Bayram fesinin başında olduğunu sandığı için başında olduğunu söyler ancak bu durumdan emin olmadan konuşmaması gerekir, bu noktada **nitelik ilkesine** ters düşer.

Bağıntı İlkesi İhlali**Örnek 17: (Recep İvedik 5 filminden)**

Recep İvedik: Nurullah hızlan biraz. Napiyon?

Nurullah: İçim geçmiş.

Recep İvedik: İçim geçmişi mi var, direksiyon başındasın sen. Sapık. Valla bir daha ağzını burnunu kırarım.

Nurullah: Abi 90-100, güzel güzel gidiyoruz.

Recep İvedik: 90-100 güzel güzel gidiyormuş, rüyanda gidiyorsun herhalde. Üff karnum da acıktı ha.

Otobüsün hızından bahsederken Recep'in alakasız bir şekilde karnının acıktığından bahsetmesi **bağıntı ilkesinin** ihlaline örnektir.

Örnek 18: (Recep İvedik 5 filminden)

Recep İvedik: Hişt makinist, hadi ye bakim.

Başka Kız: Ne makinisti ya.

Recep İvedik: Devlet demir yolları al bakım.

Başka Kız: Ne demiryolu ya. İki tel taktırdık diye demiryolu olduk.

Recep İvedik: Yiyor musun yemiyor musun?

Başka Kız: Yemiyorum.

Recep İvedik: Yemezsen yeme.

Sporcu kıza seslenirken kızın diş tellerinden dolayı makinist, devlet demir yolları gibi alakasız kelime seçimlerinde bulunmuş, **bağıntı ilkesini** ihlal etmiştir.

Örnek 19: (Recep İvedik 5 filminden)

Sporcu kız: Pardon bunları mı getirdin, şunların tiplerine bak ya, bu ne böyle, bunların sporcu geçmişi var mıymış sordun mu acaba?

Sporcu adam: Geçmişe sünger çektik bacım, geleceğe bakıyoruz.

Geçmişe sünger çekmek deyimini kullanarak unutmayı sezdirmektedir, unutmak kavramını sünger gibi alakasız bir sözcükle anlatmaya çalışmıştır. **Bağıntı ilkesini** ihlal etmiştir.

Örnek 20: (Recep İvedik 5 filminden)

Akif: Abi bir şey söyle korkuyorum.

Recep İvedik: Şükrü Saraçoğlu mu burası ya?

Akif: O kadar kötü mü abi?

Recep İvedik: Beyefendi bir ayran bir lahmacun lütfen.

Ringde yumruk yedikten sonra Recep İvedik kendinden geçer ve bunun üzerine Akif'in sorduğu sorulara tamamen alakasız cevaplar verir. Buldukları yerle de alakasız olan bu sözler **bağıntı ilkesiyle** çelişmektedir.

Örnek 21: (Süt Kardeşler filminden)

(Konağın balkonunda Afife ile Bihter dikiş dikerken Afife söyledikleri yalandan rahatsız olduklarını belirtir. Bihter ise büyütülecek bir sorun olmadığını söyler.)

Afife: Ah!

Bihter: İğne mi battı?

Afife: Mahvolduk! Şuraya bak kocam.

Bihter: Eyvah abim!

Afife kocasının geldiğini görünce büyük şaşkınlık içindedir. Abisinin geldiğini fark etmeyen Bihter Afife'ye her sorusunda başka bir cevap alır, durumla alakasız cevaplar **bağıntı ilkesine** götürür bizi.

Örnek 22: (Süt Kardeşler filminden)

Kerami Bey: Nasıl boşarsın karımı?

Bayram: Karı benim karım, neden izin alayım.

Kerami Bey: Karı seninse paralar da annesinin. Yani karının, yani senin, yani benim.

Bayram karısından boşanmak için neden izin alması gerektiğini anlayamaz, babası onun anlattıklarından tamamen farklı şeyler söyleyerek **bağıntı ilkesine** ters düşer.

Örnek 23: (Süt Kardeşler filminden)

Bayram: Sen benim karımsın karım.

Afife: İyi ama dayım.

Bayram: Başlatma dayından. Bana bak Afife, artık burama kadar geldi.

Afife: Şimdi dayım duyacak.

Bayram: Bana dayı mayı vız gelir. Ben bu rezalete dayanmam artık. Şimdi gidip dayıma her şeyi anlatacağım.

Bayram evliliklerini kurtarmak için konuşmaya çalıştıkça yalanlarının ortaya çıkmasından korkan Afife konuyla alakasız bir şekilde dayısını öne sürmeye devam eder.

Konuyu dağıtmaya çalışarak **bağıntı ilkesine** ters düşer.

Tarz İlkesi İhlali

Örnek 24: (Recep İvedik 5 filminden)

Recep İvedik: Yaptın mı hazırlığı?

Nurullah: Ben bir şey hazırlamadım abi.

Recep İvedik: Çayını kahveni hazırlamadın mı?

Nurullah: Ben bir hazırlık yapmadım abi.

Recep İvedik: Lan oğlum ben miyim muavin. Ben mi yapayım çayı kahveyi. Araba mı kullanayım çay kahve mi yapayım. Sen nasıl bir muavinsin.

Recep, Nurullah'a ısrarla hazırlık yapıp yapmadığını sorar, olumsuz cevap aldıkça bu hazırlığın içeriğini açmaya çalışır. Fakat sonunda yine olumsuz cevap alır. Hazırlığın belirsizliği **tarz ilkesi** ihlaline neden olmuştur.

Örnek 25: (Recep İvedik 5 filminden)

Doktor: Maalesef yapabileceğim bir şey yok. Bunun tek ilacı istirahat, istirahat.

Recep İvedik: Nasıl yok, gözünün yağını yediğim. Ayak parmağının arasını yaladığım, küçük parmağın ağızda gevelediğim. Kaldır şunları ayağa. Göbek deliğindeki pamukçuğu tükürükleyip çıkarayım ya.

Doktorla yaşanan diyalogda Recep İvedik, doktordan yardım isterken gereğinden fazla sözcük kullanarak **tarz ilkesini** ihlal etmiştir.

Örnek 26: (Recep İvedik 5 filminden)

Recep İvedik: Yalnız beyler 350 kilo boru değil. Kafamın üstüne aldığım zaman yukarıdan aşağı yerçekiminin etkisiyle 8-10 kat artıyor. Yani öyle bir ağırlık geliyor ki damarlar kendini yana doğru açtı, yana doğru açınca büyük bir baskılama oluştu. Aort pompalamayı kesti. Pompalamayı kesince merkezi sinir sistemi iptal. Nöronlar arası çakma olmadı beynimde vücut kendine bir anda blokaj koydu. Filanaj sistemi yaptı. Filanaj yapınca sıvıyı

çektik eklemeleri kitledi. Eklemeleri kitleyince gözümde beyaz perde indi zaten ben geriye doğru devrilmişim, gerisini hatırlamıyorum. Aşağıdan sıcak bir şeyler geliyor bana, işiyor musun?

Nurullah: Ne işemesi Recep?

Recep İvedik: Kesin işiyorsun Nurullah. Aşağıdan sıcak sıcak akım geliyor bana.

Nurullah: Ben sana bozuğum zaten.

Recep İvedik: Neden bozüksun?

Nurullah: Dün gece bizi yolladıktan sonra oturup içmişsin.

Recep İvedik: Lan dua et ben seni Türkiye'ye geri yollamadım. Görev yeri terk edilir mi?

Recep İvedik halter yarışmasında 350 kiloyu kaldırır ve kaldırdıktan bir süre vücudu kilitlenerek geriye yuvarlanır. Arkadaşlarına bu durumun nedenini açıklarken **tarz ilkesine** uymayarak gereğinden fazla bilgi vermiştir. Bunları anlatırken bir sıcaklık hissettiği için Nurullah'ı işemekle suçlar ve bu kilitlenme nedenini anlatırken durumla alakasız bir konuşma ortaya çıkarmıştır. Aynı şekilde Nurullah'ın da "Ben sana bozuğum." demesi konuşmayla alakalı değildir. Bu iki durum **bağlantı ilkesinin** ihlalini göstermektedir.

Örnek 27: (Süt Kardeşler filminden)

Melek Hanım: Anlamayacak ne var süt oğlum bu.

Yasemin: Neden damat diyoruz?

Ramazan: Kumandana öyle dedik.

Yasemin: Peki asıl damat ne oldu?

Melek: O da süt kardeş oldu.

Yasemin: Valla bir şey anlamadım. Kumandan gitse de işler düzelse.

Yalanlarıyla ortalığı karıştıran Melek Hanım, arkadaşı Yasemin'in de aklını karıştırmıştır. Süt oğlan diye bilinen kişinin damat olması, damadın süt oğlan yerine geçmesi anlamda belirsizliğe yol açarak **tarz ilkesini** ihlal etmiştir.

Örnek 28: (Süt Kardeşler filminden)

Kumandan: Siz ikiniz gidin ilerde geniş bir çukur kazın.

Şaban: Biz mi?

Kumandan: Evet, siz. Üzerini otlarla kapatın ki görmesin.

Şaban: Ama görmezse içine düşer.

Kumandan: Aptal herif! Düşün diye kazacaksınız çukuru.

Şaban: Haaa, evet.

Kumandanın çukur hakkında söylediklerine anlam veremeyen Şaban, çukurun üzerinin kapanması sonucu Gulyabani'nin içine düşeceğini belirtir. Bu konuda bir belirsizlik vardır, yeteri kadar açık davranılmamıştır. **Tarz ilkesi** ihlal edilmiştir.

Örnek 29: (Süt Kardeşler filminden)

Sarra: Böyle giderse daha çok köşkler, konaklar kaybedeceksiniz Kerami Bey. Paraların nereye gittiğini görüyorum.

Sarra efendi üstü kapalı bir şekilde Kerami Bey'in çok fazla harcama yaptığını kastetmektedir, ancak bunu açıkça söylemez. Belirsizlikten dolayı **tarz ilkesine** ters düşer.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, Grice'ın iletişimsel alışveriş adına ortaya koyduğu İş Birliği İlkeleri ele alınmıştır. Öncelikle komedi kavramı ele alınmış, komedinin nasıl doğduğu ve geliştiği, komedinin türleri incelenmiştir. Komedi türlerine kısaca değinilmiştir. Ardından sinema kavramı üzerinde durulmuştur. Dünya çapında sinemanın nasıl ortaya çıktığı ele alınmıştır. Genelden öze indirgenen araştırmada Türkiye'de sinemanın gelişimi ele alınmıştır. Özellikle de 1960'lı yıllardan itibaren komedi filmlerine ağırlık veren Türk sineması, 70'li yıllarla beraber kendinden söz ettirmiştir. Bu çalışmada da özellikle 1976 yılı yapımı olan Süt Kardeşler filmi ele alınmıştır. Bu dönemlerde ele alınan filmler üzerine daha geniş kapsamlı bir çalışma yapıldığında güldürü unsurunun çoğunlukla sözlü unsurlara dayandığı görülmektedir. Recep İvedik 5 ise 2017 yılında beyazperdede yer alan bir diğer film olarak incelenmiştir.

Artzamanlı incelemede dönemin popüler güldürü filmlerinde yer alan oyuncuların yer aldığı görülmüştür. Genel olarak eski bir İstanbul konağında geçen bu filmde yanlış anlamaların ve söz oyunlarının asıl güldürüyü oluşturan unsurlar olduğu tespit edilmiştir. Eşzamanlı film incelemesinde ise Recep İvedik isimli karakter daha ilk filmiyle maganda tipi olarak sinemada yer almış ve bu maganda tipi, filmde kahraman olarak gösterilmiştir.

Grice'ın İş Birliği İlkesi kapsamında incelenen iki filmde özellikle Recep İvedik 5'te Recep karakterinin, gereksiz bilgiler vermesi ve alakasız sözcük seçimleriyle bağıntı ilkesini daha çok ihlal ettiği tespit edilmiştir. Süt Kardeşler'de nicelik ilkesinin ihlali Recep İvedik 5'e göre daha fazladır. Süt Kardeşler'de Şaban karakterinin yanlış anlamaları hem güldürü unsuru yaratmaktadır hem de nicelik ilkesinin ihlali şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Süt Kardeşler'de İstanbul Türkçesi ne kadar düzgün kullanılmaya çalışılsa da Recep İvedik'te durum bunun tam tersidir. Eğitim görmemiş, kaba bir karakter olan Recep'in kullandığı Türkçe de bir o kadar kötüdür. Süt Kardeşler'deki gibi ince bir mizaha sahip değildir. Üstü kapalı mesajlarla durumu sezdirme Süt Kardeşler'de daha fazlayken Recep İvedik'te bunun nedeni kahramanın cahilliğinden kaynaklanmaktadır. Recep İvedik'te ilkelerin ihlal nedeni genellikle argo kullanımı, filmdeki diğer oyuncuların Recep karakterini ciddiye almamalarından kaynaklanmaktadır. Süt Kardeşler'de ise bunun mizah unsuru olarak kullanıldığı zamanlarda ihlal edildiği tespit edilmiştir.

Edimbilim alanındaki çalışmaların çoğunlukla yurt dışı kaynaklı olmasından dolayı yabancı dildeki eserlerin incelenmesi bakımından zorluk yaşanmıştır. Türkçe yayımlanan eser sayısı oldukça azdır. Yüksek lisans ve doktora tezlerinin de genellikle çeviribilim ve yabancılara Türkçe öğretimi konusunda edimbilimin önemi üzerine yapıldığı görülmüştür. Filmler üzerine yapılan tez çalışması olarak *Türkçede Sezdirim* incelenmiştir.

Bu çalışmanın sonucunda edimbilimin hayatımızın her noktasında yer aldığı anlaşılmıştır. İnsanlarla iletişim kurarken kullanılan cümlelerin içeriğinin önemi fark edilmiştir. Aynı zamanda filmler konusunda farkındalık oluşmuştur ve filmlerdeki güldürü unsurlarının kaynağı keşfedilmiştir.

Tüm bu verilerden yola çıkılarak artzamanlı incelenen iki filmin karşılaştırılmasında aşağıda verilen tablodaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 2. *Recep İvedik 5 ile Süt Kardeşler* adlı filmlerde karşılaşılan Grice'ın İş Birliği İlkesi ihlallerinin dağılımı

Film	Recep İvedik 5		Süt Kardeşler	
	Sıklık	Sayı	Sıklık	Sayı
Nicelik İlkesi İhlali	30	15	42	24
Nitelik İlkesi İhlali	26	13	21	12
Bağıntı İlkesi İhlali	30	15	12	7
Tarz İlkesi İhlali	14	7	25	14
Toplam	100%	50	100%	57

Tablo 2.de Recep İvedik 5 ile Süt Kardeşler filmlerindeki nicelik, nitelik, bağıntı ve tarz ilkeleri ihlallerinin sayısı ve bunların yüzdeleri oranları verilmiştir. Recep İvedik 5'te nicelik ve bağıntı ilkeleri ihlallerinin eş değer yükseklikte, tarz ilkesinin ise en az ihlal edildiği gözlenmektedir. Süt Kardeşler'de ise nicelik ilkesinin ihlali en yüksek orana sahiptir. En az ihlal edilen ilke ise bağıntı ilkesidir. Oransal olarak bakıldığında iki filmde de nicelik ilkesinin yüksek bir orana sahip olduğu görülmektedir. Gereğinden fazla bilgi verme ya da bilgiyi yeteri düzeyde verememe iki filmin de ortak noktasıdır. Nitelik ilkesinin oranı ise iki filmde de birbirine yakın orandadır. Birbiriyle alakasız sözlerin, bulunulan ortama uygun düşmeyen cümlelerin Recep İvedik 5'te daha çok kullanıldığı görülmektedir. Tarz ilkesi incelendiğinde Süt Kardeşler'de oranın daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir. İki film arasındaki zıtlık, ortaya çıkan sayılarla da örtüşmektedir. İhlaller incelendiğinde paralel bir gidişten bahsetmek mümkün değildir.

Yukarıda sıralanan sonuçlardan hareketle metin çalışmaları ve edimibilim ilişkisini ele alacak çalışmalara bazı önerilerde bulunmak mümkündür. Edimibilim konusunda yapılacak çalışmalar metinlerin daha iyi anlaşılmasında yol gösterici olacaktır, dolayısıyla bu konudaki çalışmaların sayısı artırılmalıdır. Özellikle son yıllarda Batı'da popülerlik arz eden edimibilim çalışmalarının Türkçe için de farklı metinlerde uygulanması önemlidir. Dolayısıyla bu çalışmada bir filmdeki unsurlar ele alınmış ve raporlanmıştır. Edimibilimin farklı kuramları ve yaklaşımları da Türkçedeki çeşitli metin türlerinde ele alınmalıdır. Ayrıca tiyatro, film gibi metin türlerinin korku, fantastik, dram vb. türlerinde edimibilim çalışmaları yapılmalıdır.

Kaynakça

- Altınörs, A. (2014). *50 Soruda dil felsefesi*. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.
- Aristoteles (2021). *Poetika*. çev. A. Çokona – Ö. Aygün. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ayvaz, G. (2014). *Çeviribilim ve edimibilim: çeviri eyleminde edimibilimin katkısı ve artalan bilgisinin (common ground) yazılı çeviri alanına yansımaları*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Başaran, F. ve Boztepe, V. (2021). Türkiye'de Toplumsal Değişim ve Güldürü Sineması. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ekim 2021 Yıl 13 Sayı 4.
- Betton, G. (1986). *Sinema tarihi başlangıcından 1986'ya kadar*. İletişim Yayınları.

- Coşar, A. M. ve Usta, Ç. (2016). Nasreddin Hoca fıkralarında Grice'in iş birliği ilkesinin ihlali. *Millî Folklor*, Sayı 109, 141-152.
- Crystal, D. (2008). *A Dictionary of linguistics and phonetics*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Doğan, G. (1990). Bir edimbilim kuramı olarak bağıntı. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, S1, 63-73.
- Eid, Y. (2019). *Ahmed Şevki'nin şiirsel tiyatrolarındaki konuşmaya dayalı sezdirimler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı.
- Grice, H. Paul (1975) Logic and conversation. Peter Cole and Jerry L. Morgan (eds.) *Syntax and Semantics*, Volume 3. New York: Academic Press, 41-58.
- Helvacı, S. (2013). *Eski Anadolu Türkçesinde soru cümlelerinin edimbilimsel işlevleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İkiz, V. (2021). *Türkçede sezdirim*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İlhan, R. Ş. (2019). Dede Korkut hikâyeleri'nde Grice'in iş birliği ilkesi. *Kapadokya Sosyal Bilimler Öğrenci Kongresi Özel Sayısı*. Cilt:1, Sayı: 2, 96-103.
- Nazlı, K. (2021). *Karikatür Dili – Bir İhlaller dünyası iletişimsel bir değer olarak karikatürün edimbilimsel ve toplumdilbilimsel incelemesi: Çocuk ve yetişkin karikatür dergileri örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Onaran, A. Ş. (1994). *Türk sineması 1*. Ankara: Kitle Yayınları.
- Özçelik, Ş. (2017). *Sinemada komedi: Son dönem Türk sinemasının analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özön, N. (2010). *Türk sineması tarihi 1896-1960*. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Şahinalp, S. D. (2010). *Türkiye'de gülmenin dönüşümü 1970 ve 2000'li yıllarda komedi filmlerinin karşılaştırmalı bir analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şanal, Y. (2018). *Yirminci yüzyıl İrlanda tiyatrosunda hiciv dilinin biçimbilimsel olarak incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatları (İngiliz Dili ve Edebiyatı) Anabilim Dalı.
- Trask, R. L. (2007). *Language and linguistics the key concepts*. UK: Routledge.
- Turan, Ü. D. (2019). *Genel dilbilim I*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Uçar, A. ve Koca C. (2011). Gülme düzleminde komedi dükkânı ile ortaoyunu arasındaki bağ ve dilsel komik (söz komiği) açısından bir karşılaştırma. *Dil ve Edebiyat Dergisi / Journal of Linguistics and Literature*. 8:2, 39-63.
- Vardar, B. (2007). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Yılmaz, E. (2021). *Edim bilimine giriş*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 02.04.2022)